

אמיל והבלשים

כתב: אריך קסטנר
תרגום: מיכאל דק
אייר: וולטר טרייר
הוצאת אחיאסף 2004



על הספר

אמיל, "נער לדוגמה מתוך בחירה", יוצא לחופשה בבית דודתו ודודו שגרים ברלין עם בתם פוני ועם הסבתא של אמיל, ומביא בכיסו לסבתו 140 מארק. זהו סכום גדול שחסכה אמו האלמנה מעבודתה הקשה. הוא נוסע ברכבת ובדרכו נגנב ממנו הכסף על ידי נוכל במגבעת נוקשה. אמיל עוקב אחרי הגנב ומצטרפת אליו חבורת ילדים שעוזרים לו במעקב ובתפיסת הפושע. מסתבר שהוא היה גם שודד בנקים. כגמול על תפיסתו מקבל אמיל סכום כסף גדול שאותו הוא נותן לאמו.

הספר אמיל והבלשים נכתב לפני 76 שנים, ומאז ועד היום הוא אחד הספרים האהובים מאד על הילדים בכל העולם. הדמויות, העלילה, ההומור והאיורים המקסימים לא חדלו לרתק את הקוראים. הספר יצא בתרגום חדש בעברית של ימינו, תוך השלמת כמה פערים כמו פירוש השמות והכינויים של הדמויות. (ראו גם על הסופר קסטנר ועל ספר אחר שלו: "אורה הכפולה" באתר דףדף)

ההקדמות לספר

חשוב לקרוא את ההקדמות של המתרגם ושל הסופר. מתוך ההקדמה של המתרגם ילמדו הילדים על תולדותיו של המחבר ועל נושא התרגום.

- המורה תקרא עם התלמידים את ההקדמה של המתרגם ותדון איתם ברקע של הספר ובבעיות של התרגום.
- ההקדמה של המחבר היא כבר חלק מהעלילה, דמות המחבר המתערבת בעלילה משתלבת עם כל הדמויות האהובות על הקוראים (ראו את הסעיף על כתיבה בהמשך)
- המורה תדון עם התלמידים על חשיבות הצגת הדמויות המאירות בתחילת הספר. ועל משמעות הכתוביות שמתחתן

דמותו של אמיל

אמיל כפי שהמחבר מגדיר אותו הוא "נער לדוגמה מתוך בחירה", הדמות שלו נראית אמיתית ולא צדקנית משום שהוא גם עושה תעלולים ופוחד מהשוטר שיחשוף אותו.

- המורה תקרא עם הכיתה מספר קטעים, ותדון עם התלמידים מה דעתם על התנהגותו זו של אמיל וכיצד היו ילדים אחרים מתנהגים במקומו.

לדוגמה:

".... אני תמיד צריכה לעבוד... ולמרות זאת אף פעם אין לנו מספיק (כסף) לכיסוי כל ההוצאות. אבל כשאנחנו יוצאים לטיול כיתי אמא שלי ונותנת לי בדיוק כמו שמקבלים הילדים האחרים. לפעמים אפילו יותר... ואז אני מחזיר חצי מהסכום הביתה בסוף הטיול...."

דוגמה נוספת לקראת סוף הסיפור:

אמיל מקבל פרס ונותן אותו לאמו כדי שתקנה לעצמה לעבודתה מייבש שיער ומעיל פרווה לחורף. לגבי הצעה להשתתף בפרסומות הוא אומר:

"את כדורי הרגל והחליפות לא ניקח לא נרשה שיעשו מאיתנו פרסומות."



יחסי הורים - ילדים

• המורה תדבר עם התלמידים על יחסי הורים ילדים כפי שאפשר לראות אותם בספר. (מכיוון שזה נושא עדין רצוי להשאיר את הנושא בגבולות הספר ולא לחדור לחייהם הפרטיים של הילדים).
בספר מופיעות כמה משפחות:
אמיל, אמו, סבתו, דודתו ובני משפחתה
משפחותיהם של החברים בחבורה
המסירות של אמיל כלפי אמו, המסירות שלה כלפיו, המחויבות של אמו של אמיל כלפי אמה הם חלק מאפיון הדמויות בספר, וגם חלק מהעלילה. האם שולחת כסף לאמה בברלין, אמיל מתייחס בכבוד לכסף זה שהושג בעבודה קשה ומייגעת ואלה הגורמים המניעים את תחילת העלילה הבלשית.
גם הילדים בחבורה מדברים בספר על יחסיהם עם משפחותיהם, לדוגמה:
הפרופסור אומר: "כשאני חוזר הביתה באמת מוקדם אני יכול להתערב שהם בתיאטרון או מוזמנים לאירוע. יש בלבנו אמנם אהבה זה לזה... אבל אנחנו מפעילים את האהבה הזו מעט מאד..."

החבורה

• המורה תדבר עם ילדים על ספרים העוסקים בחבורות ילדים ובהרפתקאותיהם, ועל תפקיד הקבוצה בחיי הילד. אפשר גם לקרוא את ספר ההמשך לספר זה: "אמיל והתאומים". (ראו באתר דף ספרים כגון "שמונה בעקבות אחד").

נושאים אפשריים לדיון:

• מה היה תפקידה של הקבוצה בהתמודדותו של אמיל עם בעייתו? (לדוגמה: מסגרת לביטוי רגשות, פתרון לחצים, אמפתיה, סמכות ואחריות, התנסות במיומנויות חברתיות, פיתוח יחסים בין אישיים)
• החבורה מורכבת מדמויות שונות. התלמידים יאיינו את הדמויות: המנהיג, הפרופסור, המרדן, הביישן, הבטלן ועוד. התלמידים יראו כי מאפייני הדמויות בחבורה יכולים להופיע בכל קבוצה, גם בכיתתם.
• המורה תדון עם התלמידים בחשיבות החברות וההשתייכות לקבוצה בחייהם. (אפשר להשוות חברות עם חברה אחת לחברות בקבוצה, כיצד נוצרת חברות, כיצד היא מתפתחת, אילו סוגי תקשורת קיימים בין חברים?) התלמידים יספרו מניסיונם.

ההומור בספר

המורה תדון עם התלמידים בהומור בכלל ובתפקידו ביצירה.
אחד מסוגי ההומור המופיע בספר: בדרך הכתיבה של המחבר וגם בדיבוריהן של הדמויות ישנן לעיתים קרובות אמירות שיש בהן סיום בלתי צפוי ולכן הן מעוררות חיוך.
• המורה תקרא דוגמאות כגון אלה המובאות כאן ותדון עם התלמידים בתפקיד ההומור בעלילה
"לפעמים באים אנשים לבנק גם בלילה, למרות שאין אז מי שישירת אותם. בגלל זה הם משרתים את עצמם..."
בתגובה להתנהגותה של פוני כובעונית:
"אחר כך פתח הפרופסור את פיו ואמר בהתפעלות: "לכל הרוחות!" וכל השאר הסכימו לכל מילה..."
התלמידים ימצאו דוגמאות נוספות.

אז והיום

כשקוראים את הספר ונפגשים עם הדמויות שבו אין תחושה של מרחק בזמן מהמתרחש בו. יחד עם זה ישנם מספר רמזים לעולם שלפני 76 שנים. למשל: רכבת הסוסים:
"רכבת סוסים היא דבר נפלא. חוץ מזה היא נוסעת על פסים כמו חשמלית... אבל היא רתומה לסתם סוס שמושך בעגלה... המועצה המקומית נוישטט סברה שלארבעה קילומטר פסים ד' בהחלט בכוח סוס חי אחד."
גם הבגדים שלבשו הילדים היו קצת שונים, אמיל לובש לניסיעה חליפה עם כובע מצחיה, וכפי שאפשר לראות מהציורים הילדים היו לבושים שונה. למרות זאת הם נשמעים כמו ילדים בימינו.
לאמו של אמיל, כמו להרבה אנשים, לא היה טלפון בבית, והתקשורת הייתה דרך הדואר או דרך הטלפון של השכנים.
• המורה תדון עם התלמידים על הסיבות שמאפשרות לנו לקרוא את הספר הזה בתחושה כאילו הוא מתרחש היום, ותתמקד עם

התלמידים בתכונות האנושיות הבסיסיות וביחסים בין אישיים המתגלים בספר.

לקחים חינוכיים

הלקחים של הספר נובעים מתוך הדמויות ומתוך העלילה, לפעמים הם נאמרים באופן גלוי ולפעמים נרמזים באירוניה ובהומור. בסוף הספר אומרות מספר דמויות מה היה הלקח של העלילה: השערות אלה מובאות בהומור והן אינן הלקח שאליהן התכוון הספר:

- המורה תקרא עם התלמידים את הצעותיהן של הדמויות ואחר כך תדון בכיתה מה הם הלקחים האמיתיים של הספר בעיני התלמידים.

אמיל אמר: "אסור לתת אמון באיש."

אמו אמרה: "אסור לתת לילדים לנסוע לבד."

והסבתא אמרה: "כסף יש לשלוח תמיד אך ורק באמצעות המחאת דואר בנקאית."



אריך קסטנר כדמות בעלילה

- המורה תדון בכיתה על המושג "דמות המחבר" שגם היא דמות בידיונית בספר ולא תמיד היא משקפת את המחבר במציאות. (ראו גם את הסעיף הבא "על כתיבת ספרים")
- בנוסף לדמות (הבידיונית) של המחבר מופיעה דמות בשמו של מחבר הספר: אריך קסטנר. הוא מופיע לראשונה כאשר הוא משלם באוטובוס בעבור אמיל לאחר שכספו נגנב, ומאוחר יותר כאחד העיתונאים שמראיין אותו, ומזמין את החבורה לבית קפה.
- המורה תדון עם התלמידים בקשר בין דמות המחבר לבין דמותו של אריך קסטנר העיתונאי בספר זה. מדוע הוא אינו מספר את הסיפור בגוף ראשון?

על כתיבת ספרים

" סיפור, רומן אגדה - כל אלה דומים ליצורים חיים ואולי הם אכן כאלה. יש להם הראש שלהם, הרגלים שלהם, מחזור הדם שלהם וחליפה משלהם, כמו אנשים אמיתיים. ..."

המורה תקרא עם התלמידים את הקדמה שנקראת: "הסיפור בכלל עוד לא מתחיל"

1. אפשר להתייחס לספר שניסה המחבר לכתוב: סיפור ים-דרומי אמיתי, ולדון בשאלה מדוע לא הצליח להשלים אותו.
 2. אפשר לראות את האירוניה שבה מתוארת דמות המחבר גם בשיחה בין המלצר לבין המחבר, שבה המלצר מלמד את המחבר איך כותבים ספרים.
- המורה תדון עם התלמידים בהבדלים בין שתי הגישות שמועלות כאן: קריאת ספרים או התנסות. תוך כדי כך אפשר לדבר על סופרים שכתבו מתוך ניסיונם, לעומת סופרים אחרים שישבו בחדרם וממנו כתבו על כל העולם. המלצר: "אם אתה -קודם תקרא ספרים אתה יכול לכתוב סיפור אפילו על קנגורו באוסטרליה" המחבר: "אין לי שום חשק לכך. אילו היה לי כסף הייתי נוסע פעם לשם ובודק הכל בעין בוחנת מקרוב! אבל לקראו ספרים? אוף...". המלצר: "אני רוצה לתת לך עצה יוצאת מן הכלל... הכי טוב שתכתוב על דברים שאתה מכיר. כלומר על הרכבת התחתית ובתי מלון ודברים כאלה. ועל ילדים שרצים לך מתחת לאף כמו שאנחנו פעם היינו רצים."

3. המורה תקרא עם התלמידים את הקטעים העוסקים בדליית הרעיונות לסיפור. לדוגמה: קטעים שמתארים איך מחכה המחבר להשראה.
 התלמידים ידונו בדרך היצירה של הספר כפי שהיא מתוארת כאן:
 "הסתובבתי קצת ליד אדן החלון הפתוח שהשקיף על רחוב פרג לאורכו. חשבתי שאולי בדיוק יעבור שם למטה הסיפור שאותו אני מחפש. ואז אקרוץ לו ואומר: "קפוץ אלי רגע למעלה, בבקשה! אני רוצה לכתוב אותך" אבל הסיפור לא הגיע ואני כבר התחלתי לקפוא. סגרתי בכעס את החלון ורצתי חמישים ושלוש פעמים סביב לשולחן. גם זה לא עזר. אז התפרקדתי בדיוק כמו קודם על הרצפה, והעברתי את הזמן במחשבות העמוקות..."
 ... ובעוד אני סופר רגלי כסאות ורגלי שולחנות... בא לי הרעיון לכתוב על אמיל!... אז שכבתי לי בלי לזוז וחיכתי את הרעיון שלי בחביבות....
 זיכרונות לוכדים במנות קצובות. קודם אולי אווזים בבלורית. אחר כך עפה ומצטרפת אולי הרגל הקדמית השמאלית, ואחריה הירך הימנית, הגב ואז החלק האחורי, חלק אחר חלק... ואז כשאתה כבר בטוח שכל הסיפור בידך, מגיע בחריקה עליזה עוד בדל אוזן....".
4. המורה תציע לתלמידים תרגילים בכתיבה יצירתית בעקבות הכתוב בפרק זה: איסוף רעיונות וקטעי רעיונות, ואחר כך ארגונום ליצירה בעלת רצף.

דיבור ישיר ודיבור עקיף

חלקים גדולים בספר זה כתובים בדיבור ישיר כלומר, דיבור המובא כפי שנאמר בפי הדובר. בתוך טקסט הוא מסומן במרכאות (אפשר להוסיף גם מקף לפני הדיבור הנמסר). דיבור עקיף הוא דיבור שבו מוסרים מה נאמר על ידי הדוברים.
 "בודאי שהיא תקבל את המיבש ואת המעיל", פסקה הסבתא. "אבל השאר יופקד בבנק. לא כן, נערי?"
 בהחלט" ענה אמיל, "את מסכימה, אימוש?"
 "אם זהו רצונך, איש עשיר!"
 כדי להפוך את הדיבור הישיר לדיבור עקיף עלינו לשנות את הגופים ואת התיאורים, לדוגמה:
 אמיל ענה בחיוב לטבתו ושאל את אמו אם היא מסכימה. אמו של אמיל ענתה לו שהיא מסכימה אם זהו רצונה וכנתה אותו בשם "איש עשיר".
 • התלמידים יתרגלו הפיכת דיבור ישיר לדיבור עקיף גם בעל פה וגם בכתב.

כתיבת מחזה

במחזה כתוב הדמויות מדברות בדיבור ישיר.
 • התלמידים ימיחו בקבוצות קטעים מתוך הספר "אמיל והבלשים" תחילה בכתב ואחר כך יציגו את המחזה שלהם בפני הכיתה. (כל קבוצה תציג תמונה שונה מתוך הספר)
 • אפשר להביא בפני התלמידים עמוד מצולם מתוך מחזה כתוב לצורך הדגמה לדוגמה תמונה מומחזת מתוך הספר "לשון ועוד ה"

תמונה ראשונה

המשתתפים: אורי, אברם

המקום: מסדרון בית הספר, ליד ארון הפסים

הזמן: כחצי שעה לפני תחילת הלימודים

(בשעה מוקדמת זו של בוקר המסדרון ריק ממורים ומתלמידים. מקצה המסדרון מופיע אורי. הוא נעצר ליד ארון הפרסים. מתבונן סביבו. אחר כך מתכופף ומציץ מתחת לארון.)
אברם: היי, אתה...
 (אורי אינו שומע, ממשיך לחפש מתחת לארון.)
אברם: שמע... ילד, שיעורי ההתעמלות מתחילים בשעה שמונה באולם ההתעמלות.
 (אורי מתרומם במהירות.)
אורי: מה?
אברם: איבדת משהו, ילד?
 אורי (מהסס לרגע ואחר כך אומר בשטף): לא... בעצם כן... אני איבדתי אתמול כדור קטן כאן במסדרון, חשבתי שהוא נכנס מתחת לארון הזה.
אברם: שום כדור לא מצאתי, אתמול (אברם משתקק. מסתכל על אורי במבט נוקב). הדבר היחיד שמצאתי אתמול ליד הארון הזה היה סרט לשער... אבל כמו שאני רואה אותך, אתה לא הולך עם כאלה סרטים.
אורי (נרגש): והצבע, הצבע של הסרט, איזה צבע הוא היה?
אברם (צוחק): אדום, ירוק, אולי כחול, איך אני יכול לזכור... הרי אתם כל הזמן מאבדים את הסרטים המצחיקים שלכם, גם הבנים וגם הבנות. מזל שאת הראש שלכם אתם לא מאבדים.
 (אברם הולך, אורי ממהר לכיתה. נשמע צלצול.)
 (מסך)

לפני הכתיבה המורה תדון עם התלמידים במאפייני המחזה הכתוב, מתוך נקודת המוצא שהמחזה מיועד להיות מוצג על הבמה.

- כיצד נמסרים לקוראים המקום והזמן?
- כיצד אנחנו יודעים מה רואים על הבמה?
- כיצד יודעים מה עושות הדמויות ובאיזו נימה הן מדברות?
- כיצד מתקדמת העלילה?
- באיזה משלב לשון מדברות הדמויות?
- במה שונה הקריאה במחזה הכתוב מצפייה בהצגה באולם התאטרון?

פיתוח והפעלות:

ד"ר איה מרבך, ד"ר רחל עזוז

לשון **עוד**

מחברות הסדרה:

רכס פרויקטים חינוכיים בע"מ